

Aguilera vist pels seus deixebles

JORDI DALMAU

La Beneta, el «Bombo» de la Catedral deixa caure sis campanades de tarda al cor del Barri Vell de Girona. Són calcades d'unes altres sis que molts anys endarrere acompanyaven Josep Aguilera, aleshores que clavava el seu cavallet de pintor a tots els racons d'aquests indrets. La roda del temps ha reunit alguns dels exalumnes del mestre per ajudar a traçar-ne un perfil. Són aquests Francesc Xavier Alberch, Albert Casellas, Ernest Dalmau, Enric Gilabert, Benet Julià, Rosa Peré, Isidre Vicens. Hi és present, també, Eva Vázquez. Exalumnes, uns del 1930 a la casa del pintor, carrer de la Força, 23, i d'altres són del 1936 al 1939 a l'Escola de Belles Arts, a la Pia Almoina, quan Aguilera n'era director i professor. I ho hem fet on Aguilera s'hauria trobat molt bé, a casa l'Isidre Vicens, a Bellmirall, el carrer estret, però vitalista, com un vertader cordó umbilical entre dues places amb estendard i verdet seculars, la de Sant Domènec i la dels Apòstols.

L'home

J.D. –*Expliqueu-vos, com era el nostre home?*

A.C. –Era baix, grassó, tenia un cap d'estudi artístic, cabellera abundant, grisa, d'arriçat natural, que gairebé li queia sobre l'espatlla.

B.J. –Això, era un cap d'estudi. I també de senador romà.

R.P. –I portava un llaç que li donava gran personalitat.

B.J. –Assegut semblava un gegant, tors important i cap considerable, però amb cames curtes. Quan s'alçava era igual que els alumnes.

J.D. –*Com anava d'amistats?*

B.J. –Es tancava bastant a casa seva, però tenia excel·lent relació amb tothom. Ho prova que té molts retrats de Girona, de gent manera de pensar oposada a la seva.

A.C. –Sí, de gent de classe més aviat alta. Va retratar el violonista Saló, i en Costa.

B.J. –I el quartet d'en Dabau, i en Moreno, entre d'altres.

J.D. –*Aguilera es va guanyar la vida?*

(la resposta és unànime i rotunda):

–A Girona, no!

A.C. –Eren temps molt difícils, però molt. No podia pagar els estudis dels seus fills. El meu pare era professor de música i es va fer un diem-ne intercanvi cultural. El fill d'Aguilera anava a classe a casa meua i jo anava amb Aguilera, a dibuix.

B.J. –Hi ha gent, als anys 30, que posseeix un quadre d'Aguilera per ajudar-lo a passar el mes. Un retrat podia valer unes cent pessetes.

A.C. –Hi havia una botiga de roba, a la Rambla de Girona, que va adquirir quadres d'Aguilera com a pagament de les compres necessàries de la família de l'artista. Feien un capmàs i els regalava un quadre.

J.D. –*Se sabia alguna acció de mecenatge envers ell?*

E.D. –Això de mecenatge és molt gros. Li donava un cert acolliment la família Tharrats.

I.V. –Un escriptor que no recordo el nom el solia protegir.

J.D. –*Hauríem d'endinsar-nos més. Quin era el seu pensament?*

I.V. –Tenia tendència netament social. Republicà obert, liberal.

A.C. –I anticlerical, però no anarquista. Canviava d'expressió quan parlava dels milicians, fins i tot s'emocionava.

J.D. –Deuria ser amic de Fagnoli, veí seu a la Força. Varen fer alguna cosa conjunta?

B.J. –Era amic de Fagnoli, l'artesà de les caixetes de fusta, però desconec si va haver-hi col·laboració entre ells dos.

E.D. –Un altre amic d'Aguilera era l'Estruch, de la plaça del Vi.

I.V. –Aguilera tenia amistats amb gent de tota classe. Hi ha un quadre seu que és un missioner gironí que va tornar dels països de missió. Potser és el millor quadre que va fer d'expressió, no plàsticament. Era un missioner que ell va tractar bastant en el taller, s'hi va fer amic, tot i que el pintor bescantava contra l'església oficial. Va fer del missioner un retrat d'una gran vivesa, d'una ànima tremenda.

L'artista

J.D. –*Com era l'artista? Quina formació havia tingut?*

I.V. –Aguilera venia de l'escola dels Mir, Meifrèn, la gent de Llotja, de grans dibuixants. Ell va ser un gran dibuixant. Intuïtiu. Una vegada varen encarregar-li un quadre d'un noi que havia mort, donant-li només un retratet de la persona. Va fer el quadre, però no de perfil. Va fer el noi, transformat de posició, i la família va dir que s'assemblava més en el quadre d'Aguilera que no en la foto. Un altre cas és el cap de Durruti, que era un home fort i valent, en canvi el va fer un idealista.

E.D. –Aquest dibuix de Durruti va ser el projecte amb el qual Joan Carrera va fer l'escultura que havia d'anar a davant de Correus, aleshores lloc de la Copa. L'escultura va

Aguilera rodejat dels seus deixebles.

tenir un final tràgic: Girona va ser ocupada el 4 de febrer que era un dissabte i l'endemà, després d'una missa a les escales de la Catedral, vaig entrar a Belles Arts i l'escultura de Durruti ja havia estat destruïda.

I.V. –El fet del retrat del noi mort demostra que era un gran dibuixant. Ningú no es veu en cor de fer-ho.

E.D. –Jo n'hi havia vist un, de retrat d'un nen, que es va morir i el retrat no era pas molt bo. Era un oli.

E.G. –L'oli no era pas el seu fort.

R.P. –El d'ell era la sanguina.

I.V. –Aguilera era orfe de pare i sembla que el varen dur a casa un oncle a Barcelona, i de Barcelona a Tàrraga, on va estudiar amb uns frares. Però això devia ser de més gran perquè ell feia de molt jovenet de cambrer a un cèntric cafè de Barcelona i allà realitzava retrats i dibuixos per a la clientela. Tornant de Tàrraga potser aniria a la Llotja, de Barcelona.

B.J. –A Barcelona, Estruch i Casals serien els seus mestres.

J.D. –*Desprenia esperit acadèmic?*

I.V. –No crec que tingués gaire cultura europea-artística perquè, per exemple, Cézanne no li agradava gaire perquè deia que no sabia dibuixar. Aguilera era de l'escola catalana, gran dibuixant, de mira i tornar a mirar les coses, i així ho feia fer als alumnes.

A.C. –Potser influenciat per l'impressionisme, perquè el dibuix esfumat i la sanguina mateixa s'hi esqueien bé.

I.V. –La forma no li interessa tant. Ell va a l'ànima de les coses i de les persones.

A.C. –Podria fer pensar en Rusinyol.

I.V. –Sí, però Aguilera és més profund. Tinc un dibuix d'ell, a la vista aquí casa. L'any passat el va veure una senyora que és directora d'una escola de belles arts d'una ciutat francesa i el seu marit és un escultor anglès; em varen dir que avui, amb el que s'ensenyava a França, ningú no és capaç de fer un dibuix com aquest. Era un gran dibuixant, tant per

El senyor Aguilera ens va omplir molts anys de la vida artística gironina. El seu record no s'esborrarà mai de tots els que vàrem tenir la sort d'estudiar pintura a la seva classe i guiats pel seu mestratge. Cal remarcar que el mestre Aguilera era un home molt pacífic i carregat de molta paciència que feia servir en corregir els treballs dels seus alumnes, com si aquesta tasca fos el més important del món.

El gran pas que va fer l'acadèmia Aguilera i el seu director va ser aconseguir que a Girona es portés a terme la classe de nu integral, que tots els alumnes vàrem acollir amb molt d'interès i gran entusiasme.

Agustí Pera i Planells

la tècnica com per l'encert de la psicologia; hi havia un misticisme. A Girona s'aixecava molt aviat per veure sortir el sol. Anava molt més enllà de l'esperit acadèmic.

J.D. –*Aguilera s'instal·la a Girona el 1927 i la pinta tant com pot. Parleu del pintor urbà.*

E.D. –Va pintar tots els racons de la ciutat. Era popular. «Avui Aguilera pinta allà...». Es veia cada dia a clavar el cavallet a un carrer o altre del Barri Vell.

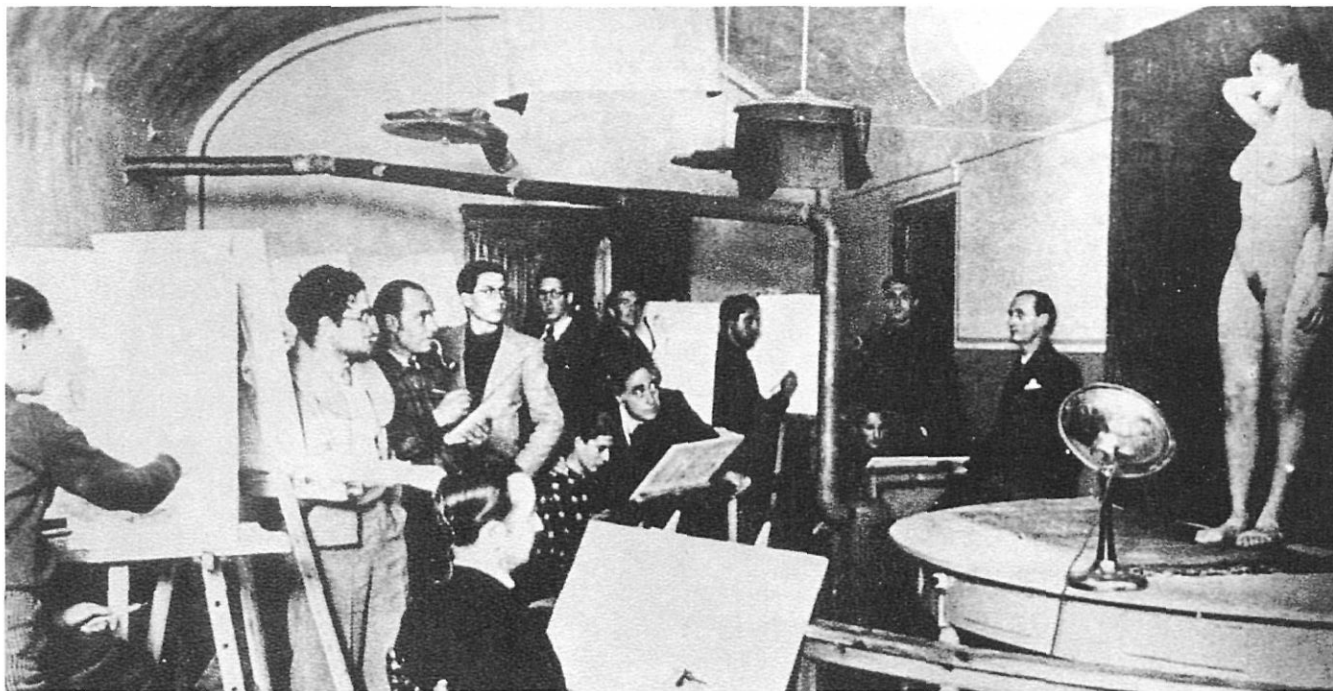
I.V. –La Girona grisa profunda no hi ha cap pintor a la història que l'hagi pintat com ell. Exceptuant, potser, la pintora polonesa Mela Mutermilch, que va deixar poca obra.

E.D. –Jo vaig sentir un elogi d'Aguilera que quadra molt bé: el dibuixant pintava.

R.P. –Treballava molt el llapis plom i la sanguina.

E.G. –I el carbó.

I.V. –Sí, però feia dos tons, un de calent i un de fred. O sigui, quasi dominava en un quadre el to fred, feia només pocs tons de sanguina. I si dominava la sanguina, pocs tons de fred. Un to, diguem, era de violí i l'altre de contrabaix.

Aguilera i els seus deixebles en una classe de model viu.

E.G. –Aguilera aconseguia amb el carbó i la sanguina barrejats un gris blavenc, com un blau màgic.

F.A. –Aguilera era més dibuixant que pintor.

(Hi ha una altra unanimitat a la taula)

I.V. –Ell no ens ensenyava pintura perquè no s'atrevia a fer-nos equivocar. Una vegada ens va fer venir en Claret arquitecte a donar-nos classe de pintura.

F.A. –Sí, de teoria de color.

R.P. –Era tota una teoria, que la meitat del quadre és vermell, la quarta part és groga, i molta complicació.

J.D. –Així, Aguilera reconeixia que no dominava el color?

E.D. –Ell mateix ho deia clarament: de color, tu mateix, noi.

I.V. –Estava molt segur d'ensenyar-nos dibuix.

J.D. –Però, i això dels tons freds i calents?

I.V. –Ah, perquè hi ha la gran intuïció de l'artista.

E.D. –Sí, a això de freds i calents se li podria aplicar el que deia Nonell: «jo pinto i prou».

A.C. –Els quadres que hi posava color era al pastell. Era un pastell, el d'aquell temps, molt feble, tot agrisat, el vermell era gairebé rosat, tot era moix.

E.D. –Jo ara m'estic barallant amb el pastell perquè el problema és el fixador final, canvia el color. Amb altres productes, aleshores ja li passava.

A.C. –Com a gran pintor no va sobresortir. Ell pintava i ho feia amb timidesa.

J.D. –Tons grisos, desmaiats, devien escaure a la Girona del temps?

E.D. –Però no tan grisos, perquè solia acabar amb uns traços al carbonet, ben intensos.

J.D. –La ciutat vella va influenciar l'artista?

I.V. –Ell feia la visió que tenia d'allò. Tenia una part psí-

quica molt desenvolupada, ell captava i va viure a Girona que es va deixar captar.

F.A. –La ciutat i l'artista varen lligar molt bé. En un altre lloc s'hauria hagut d'adaptar. Però a Girona va trobar una cosa que en l'esperit de l'home i de l'artista lligava bé, aquell sentiment trist que tenia del pas dels anys.

A.C. –Sí, era un home trist, probablement des de la infantesa.

E.G. –Jo no l'havia vist riure mai.

R.P. –Tampoc no el recordo rient. Però era molt amable, encara que tímid i discret.

F.A. –A classe mai no donava cap esbronc.

L'ensenyant

J.D. –Ara entrem, si us plau, a la classe.

B.J. –Un periodista, en Bota, va preguntar a Aguilera quin mètode seguia amb els alumnes i va dir «res d'imposicions; en començar que facin el seu albir».

A.C. –Jo recordo aquella il·lusió que teníem quan ens ensenyava a encaixar, cosa que mai ningú no ens n'havia parlat: «no veus que si ho vas fent així no t'hi cabran les potes de la taula?»

R.P. –Sí, era el que després, altres professors, deien «la silueta, la silueta...» Però nosaltres ja sabíem que d'allò se'n deia encaixar.

I.V. –Jo només he anat a classe amb ell. Tractava i parlava els alumnes com a artistes, i amb una gran humanitat. A d'altres classes potser hi havia més tècnica, més norma, però no tanta humanitat.

E.D. –Jo havia anat amb Aguilera i més tard amb Fernando Ruiz, que signava *Fradu*, i certifico això que has dit. Ruiz era pintor d'espàtula i et donava la tècnica de l'espàtula, només.

E.V. –Ens hauríeu de parlar de l'ensenyament de dibuix amb nu femení que Aguilera va introduir a Girona.

Els deixebles d'Aguilera, avui.

B.J. –Devia ser el 1932. Es feia classe de model nu a casa l'Aguilera, a la nit, i per a alumnes ja preparats. Amb mi venien en Pep Colomer, en Fiol, en Pere, en Gallostra i d'altres.

E.D. –A Belles Arts, el 1937, la model era una madrilenya refugiada de guerra, una noia molt digna. Aguilera va fer construir una tarima, amb barana i tot. Era a l'hivern i ens escalfàvem amb una estufeta de tacs de llenya, i el conserge a cada moment venia a tirar llenya a l'estufa, fins que la model es va alçar i va dir que els alumnes d'art se la miraven a ella amb uns ulls, però el conserge se la mirava amb uns altres, i va demanar que l'estufa la carregués un alumne.

A.C. –Era una professional de model. I no entrava ningú que no fos de la classe de dibuix.

E.G. –Però el que cal recordar és l'incident.

I.V. –Sí, va haver-hi gent que va plegar, en protesta pel nu.

E.D. –Recordo que el company Ramon Dalmau, un fill del metge Laureà, va fer una extraordinària obra del nu, probablement una de les últimes, perquè en Ramon va morir molt jove. Es podria haver posat al costat de qualsevol *maja* de Goya.

E.G. –L'incident va ser que va aparèixer a la pissarra una guixada «en Guilera –com se li deia, sense l'A– és un obscè». I una altra que deia «Guilera feixista», la qual evidentment no tenia res a veure amb el nu, però aquesta li va tocar molt l'amor propi i va cridar a la policia.

F.A. –Aguilera es va enfadar molt, com mai. Va cridar-nos al seu despatx. Ell tenia por pel que havia passat, per ell, i pel que allò podia danyar els seus alumnes. Es va veure obligat a cridar la policia, com a responsable del centre i ens va dir «jo us defensaré, no us passarà res a vosaltres».

E.D. –Ja es va saber que no havia estat ningú de Belles Arts, i que varen entrar per la porta de darrere de l'escola, amb una petita trampa.

F.A. –El conserge era de Torroella i li dèiem el «rei de les illes Medes». Al professor Aguilera això no li agradava, tant

D'aquella Girona que visqué la Guerra Civil, perduren, per a mi, espectres entranyables. I un d'ells és el del dibuixant i professor Josep Aguilera.

Als que no han conegut aquella època, els diria que, per aquells dies, hi havia una certa manera «aguileriana» d'entendre l'art i, per extensió, la vida. Aquesta manera funcionava així: aclucàveu una mica els ulls, feïeu un vague gest amb la mà i, tot seguit, sorgia al vostre davant la visió de la ciutat inconfusible.

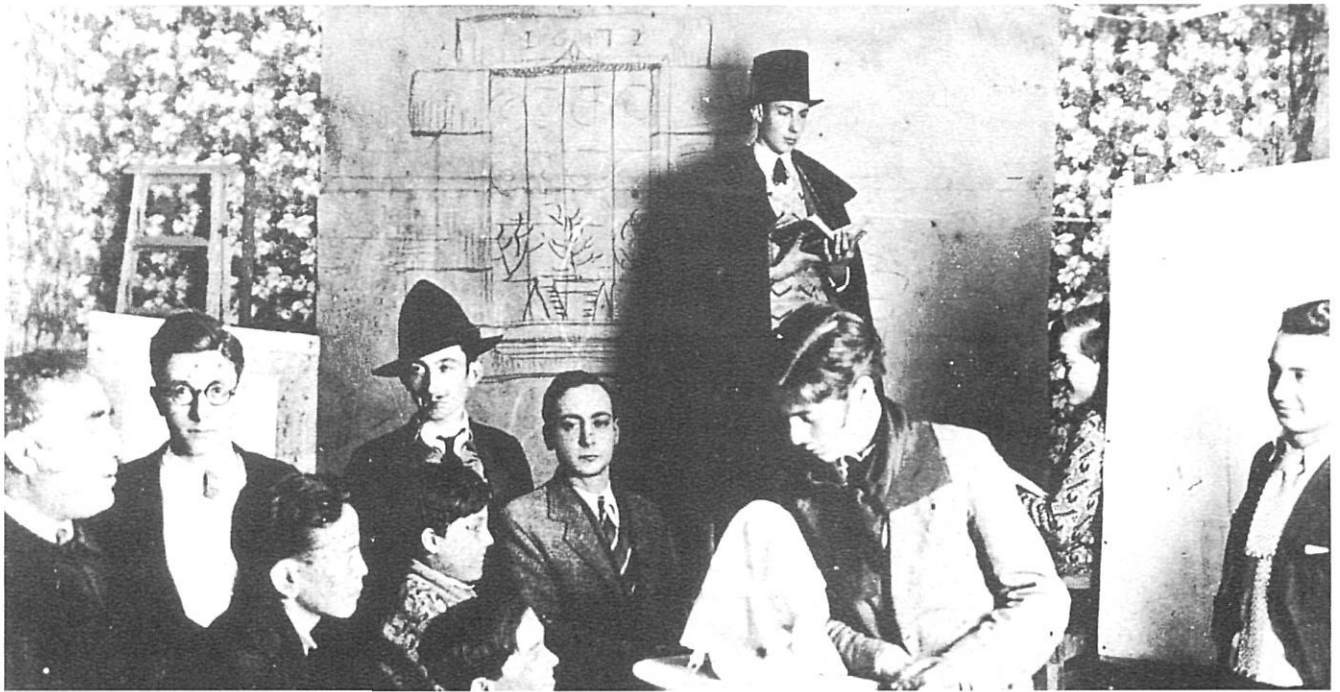
Perquè s'hauria pogut dir que Girona i el dibuixant Aguilera eren una mateixa cosa.

Vaig conèixer al professor Aguilera quan aquest començava a ser gran. Era més aviat baixet i duia el cabell a tall d'artista: blanc i rinxolat i una mica com flotant enrere. El seu esguard era intens i penetrant i li servia per veure coses que l'altra gent no veia. Feia temps que, com a dibuixant, Aguilera havia trobat un estil propi: una particular manera d'interpretar la ciutat, amb els seus campanars, els estrets carrers i les fabuloses cases que es miren en el riu; conferint a tot plegat una mena de «presència-presència» que, potser de tan real, semblava un somni.

Com a professor, Aguilera no ensenyava pròpiament a dibuixar; ensenyava a mirar, a extreure del model la taca abstracta i essencial: potser perquè, en el fons, ell mateix no era exactament un dibuixant sinó un excel·lent pintor en blanc i negre. I, com sol succeir amb els grans mestres –i malgrat el seu exquisit tacte de no interferir– Aguilera feia pedagogia amb tots els seus gestos, amb el seu esguard i, fins i tot, amb la seva manera de caminar per la vida...

No hi ha dubte que conservo un bell record del professor Aguilera. I, també, d'aquella Escola de Belles Arts que va improvisar-se per aquells dies i que venia a ser, així mateix, un somni, en aquella confusió que ens envoltava.

Pere Bech

Aguilera, a l'esquerra, amb Benet Julià al costat i un grup d'alumnes.

pel moteig personal com per la connotació monàrquica, però s'aguantava. Era comprensiu de la nostra joventut.

J.D. –Hi havia molta matrícula femenina a les classes d'Aguilera?

R.P. –Bastant. Havien anat a classe, en una època o altra, amb mi, les dues germanes Pratsevall, la Mota, la Tor, la Moya, la Sastre, la Rexach, les dues germanes Tordera, la Ronquillo, les germanes Carbó, i d'altres que no recordo. Un bon percentatge femení, tenint en compte l'època. Era molt concorregut, Belles Arts, hi havia classe de dibuix amb Aguilera, gravat amb en Carmaniu, música i escultura.

E.D. –A l'Escola Pia hi anàvem els grans, i els més petits anaven al carrer del Nord, amb el senyor Saurina.

F.A. –Encara podríem trobar notes de curs, diplomes i premis que es donaven. Les signatures són realment històriques: Pere Cerezo, alcalde; Josep Dalmau, regidor, i Aguilera, director.

R.P. –Aquella escola de Belles Arts és inesborrable.

B.J. –Tot va ser possible, també s'ha de recordar, perquè a l'Ajuntament de Girona hi havia de regidor de Cultura un home excepcional, Josep Dalmau i Casademont, d'una gran categoria humana i cultural. Va fer molt per la ciutat i per Belles Arts.

El gironí

J.D. –Per què Aguilera, instal·lat a Barcelona, ve a viure a Girona, quan ja té 44 anys?

I.V. –Ell ve a Girona aconsellat per Joaquim Mir. Mir havia vingut molt a pintar Girona i va dir a Aguilera que aquí no hi havia ningú amb categoria i que pel seu caràcter li aniria bé Girona.

E.V. –Us ho havia explicat ell mateix, això?

I.V. –Sí, sí, ell m'ho havia detallat. També el devia atreure que, per ser de Salt, ja coneixia Girona.

B.J. –Efectivament, hi tenia un gran lloc. Prudenci Bertrana ja havia marxat, quedava Pastor Barón, professor de l'Institut, Saurina a Belles Arts del carrer del Nord. En Joan Carrera encara no era a Girona.

J.D. –Deixava anar alguna teoria o pensament sobre la ciutat?

A.C. –En aquell temps no hi havia pas gaire filosofia. Tot-hom es limitava a la seva feina.

E.V. –Sembla ser que va marxar dolgut de Girona.

A.C. –Va marxar de Girona el 1939, cap a l'exili, per la por que li feien els vencedors. El temps, amb l'execució de Carles Rahola, va donar-li la raó.

I.V. –Els fets violents no eren pas per ell. El 1936 es varen fer uns afusellaments al cementiri de Girona i algú el va convidar a anar-hi, a pintar l'escena, tal com Goya havia fet al seu temps. Indignat, es va negar rotundament. Aguilera era català, catalanista i republicà. Amb profund sentit social, molt humà. Clarament antifeixista, però no se li sabia cap carnet.

F.A. –Jo no l'havia sentit a parlar mai de política, tot i que vaig fer tertúlies amb ell. Fins i tot érem gairebé veïns perquè ell havia viscut pel barri de Vista Alegre. Ens trobàvem pel carrer, a Belles Arts, i fèiem conversa. Una de les vegades que jo l'he vist més satisfet és quan es va fer una gran exposició de treballs de Belles Arts, i Aguilera, en el muntatge, dirigia, però també hi feia de manobre com tots. Era al local del GEiEG, aleshores a la plaça de la Independència.

E.D. –Precisament en aquella exposició es va fer un homenatge a Ramon Dalmau, amb aquell per mi històric quadre del nu que va fer el company.

I.V. –Encara tenia més facetes. Aguilera intervenia en decorats de teatre que realitzaven Oliveras i Castells. I també havia fet alguna cosa de poesia.

E.D. –Duia sempre una barreta de sanguina i ens deia: «amb això vaig guanyar una medalla d'or».

D'esquerra a dreta, drets, F. X. Alberch i E. Gilibert; asseguts, B. Julià, R. Peré, A. Casellas, I. Vicens i E. Dalmau.

E.V. –Sí, va guanyar un concurs organitzat pels germans Masriera en honor de Josep Masriera, el paisatgista, i Aguilera va guanyar amb un quadre fet a Arbúcies.

B.J. –Aguilera s'exilia a França el 1939 i el tanquen a un camp de concentració. Amb el tros de carbó que encara duia a la butxaca va dibuixar uns toreros i els va regalar al cap del camp. Es va donar el cas que aquell home també tenia afecions artístiques, li va agradar, i li va tenir consideració fins que li va poder donar la llibertat. El dibuix obre portes, deia.

E.D. –I a mi em va anar bé de dibuixar, per a situar-me a la mili.

A.C. –I a mi per a ajudar-me a estudiar l'anatomia, a la Facultat de Medicina.

B.J. –Jo, a les cartes del front, quan escrivia a casa, els feia dibuixos perquè en veiessin esperançat en alguna cosa.

J.D. –Aguilera torna el 1942 i se'n va a Barcelona. Què en sabeu?

E.D. –El mateix 42 el trobo a Barcelona. M'ensenyà el seu estudi, al Portal de l'Àngel. Faig d'intermediari en la compravenda d'un quadre de Pons Martí, que Aguilera adquireix a uns meus oncles. Les coses li van millor.

A.C. –Jo el vaig trobar a la sala Syra, a Barcelona, i em va dir que es guanyava bé la vida fent retrats de gent important. Vivia a Gràcia, al carrer de la Providència.

Després de la Guerra Civil fou engegada alguna campanya particular contra Aguilera. Devia ser allò de fer llenya de l'arbre caigut. L'autoritat vencedora s'incautà del taller d'Aguilera. Mobles i quadres restaren apilats en un magatzem del Govern Civil. Seixanta anys després, la referència d'aquella desferra és amarga.

Però la taula rodona amb els exalumnes no pot acabar així, amb mal gust. Hi ha una esperançada proposta d'Albert Casellas i és treballar la possibilitat d'editar una carpeta d'homenatge, amb litografies d'obres d'exalumnes a benefici d'una Fundació Aguilera, per a concedir el «Premi

L'Aguilera, nascut a Salt, es formà a Barcelona on visqué molt temps abans de traslladar-se a Girona. Jo el vaig considerar, a part del caire de professor de dibuix, una persona afable i metòdica. Quan vaig iniciar la meua relació d'alumne amb ell ens feia dibuixar i colorir diverses classes de fulles vegetals i altres minúcies, detalladíssimes, abans d'emprendre temes més importants. Això fou quan jo el tenia de professor a l'Escola cap el 1932 o 1933, ja que el maig del 1934, ja més preparat, vaig obtenir el primer premi del concurs de pintura dels deixebles d'aquesta escola amb una obra que restà a la mateixa i que recordo que deu fer 10 o 12 anys encara era a l'escola de Belles Arts quan era al local de l'antic Institut del carrer de la Força.

Durant l'època que vaig assistir a l'acadèmia que l'Aguilera tenia al carrer de la Força, a la casa Boschmonar, potser el 1934-35 els alumnes o condeixebles érem Pere Perpinyà, Benet Julià, els germans Carreras Furest, en Rodríguez escultor, Casadevall, Matabosch i algun altre. Posteriorment, vaig assistir, esporàdicament, a l'Escola de Belles Arts, quan aquesta era emplaçada a la Pia Almoina els anys 1936-38, de la qual l'Aguilera n'era el director. Vaig tenir una relació molt amable amb el professor Josep Aguilera.

Francesc Riuró i Llapart

Aguilera», de pintura, a Girona, interessant-hi els estaments culturals de la ciutat. Queda a la taula. Quan sortim al carrer tornen a davallar campanades. Ara són vuit, però podrien ser moltes més, perquè a la taula hi ha quedat molta corda. Des del recer de Bellmirall retrunyem, solemnement multiplicats, els quarts i les hores. Semblen un tritlleig que subratlla l'entrançable aprecí que els seus exalumnes estan orgullosos de professar a Josep Aguilera.

Jordi Dalmau és articulista.